

Valdenští – podzemní proud náboženské obnovy

Tomáš Boněk

Evropa ve dvanáctém století procházela celou řadou rychlých změn. Byla to doba křížových výprav, které podstatně ovlivnily společenské i duchovní poměry. Narůstal vliv měst, která se stala přirozenými centry hospodářského, kulturního i duchovního života. Mnoho lidí si začalo uvědomovat, že něco není v pořádku. Právě městské prostředí se stalo prostorem, ve kterém se snáze rodily obnovné proudy většinovou církví často označované za kacířské. Vznikaly z touhy po obnově a prohloubení náboženského života. Lidé zasažení radikální zvěstí evangelia přestali snášet dobové poměry a jejich úsilí o pravdivost a hloubku vlastní cesty se nechtěla nechat spoutat vnější autoritou většinové církve, která si osobovala právo definovat pravověří. Ba co víc, právě vnitřní poměry západní církve byly pro mnohé hledače náboženské obnovy největším důkazem proti ní. Do hry vstoupila mystika jako projev individuální cesty k Duchu a chudoba jako pokus o osvobození ze závislosti na vnějším světě. Radikalita obou cest zneklidnila jak institucionální církve, tak vládnoucí třídu.

Jedním z nejvýznamnějších hnutí té doby které bude po příštích téměř osm set let přímo či nepřímou spoluprácí a ovlivňovat vývoj západního křesťanství - bylo hnutí založené lyonským kupcem Valděsem.

Valdése zasáhla radikální výzva evangelia uprostřed středověkého města, v světě, který se od základních křesťanských ideálů rychle vzdaloval. Lyon tehdy patřil k největším evropským městům, byl plný života, obchodu a umění. Někdy mezi lety 1170 až 1180 tu u zámožného kupce Valdése došlo k zásadní proměně. Postupně se vzdal majetku a stal se jedním z chudých. Jak tomu přesně došlo není zcela jasné. Jedna verze příběhu říká, že slyšel na trhu dojemně zpívat potulného žakléře. Žakléři byli zpěváci, kteří táhli od města k městu a zpívali písně o světcích a nebo o úctyhodných událostech. Žakléř, kterého slyšel Valdēs, prý zpíval o starokřesťanském světcovi Alexiovi, který žil jako zámožný občan v Římě, ale z ničeho nic se vzdal všeho majetku a vypravil se na pouť do Jeruzaléma. Po návratu do Říma ho pak nikdo nepoznal a on nakonec zemřel ve veliké chudobě. Valdēs prý byl písní potulného zpěváka tak zasažen, že se rozhodl vzdát se všeho majetku a v „apoštolské chudobě“ následovat Krista.

Jiné podání vypráví, že Valdēs jednou nějakému knězi vyprávěl o své duchovní nouzi a ten ho upozornil na příběh o bohatém učedníkovi z Matoušova evangelia, kde Ježíš říká svým učedníkům: „Amen, pravím vám, že bohatý těžko vejde do království nebeského. Znovu vám říkám, snáze projde velbloud uchem jehly než bohatý do Božího království“

Ať tomu bylo tak či onak, je zřejmé, že Valdēs byl zámožným občanem, jenž prošel náhlou proměnou v souvislosti s evangeliem. Jeho obrácení však nebylo fanatickým výbuchem! Ještě předtím, než se všeho majetku vzdal, nejen že zajistil svou ženu a dcery, ale zaplatil i překlad částí latinské Bible - Vulgáty - do provensálštiny. Valdēs, který se ve středověkém Lyonu setkal s Ježíšem evangelií, chtěl rozumět jeho slovům, aby podle nich mohl žít. Svým objevem byl tak nadšen, že o tom začal vyprávět přátelům, kteří vše nadšeně začali předávat dál. Když slyšeli bezprostřední slovo evangelia, prožívali křesťanství zcela novým způsobem.

Valdēs ze svých přátel udělal čtenáře Bible a stal se dobrovolně žebrákem, žijícím jen z almužny. Ve své chudobě neviděl nic zvláštního - čímž se odlišoval od mnichů a katarů. Hmotným majetkem prostě opovrhoval. Chtěl žít jako učedníci Páně a zvěstovat jako oni Jeho evangelium.

Valdēs kolem sebe rychle shromáždil skupinu, která společně studovala a kázala evangelium v národním jazyce. Svůj životní ideál odvozovali z desáté kapitoly Matoušova evangelia. Chtěli putovat ve dvojicích, jen v sandálech a prostém šatě, městy a vesnicemi v naději, že se o ně postarají ti, jimž budou kázat radostnou zvěst evangelia a nabádat je k vnitřnímu obratu. Jejich představa o ideálním způsobu života se tedy skutečně podobala životu potulných žaklérů.

Tak vstoupilo do života laické kazatelské hnutí „chudých z Lyonu“, kterým nešlo o nic jiného než o náboženskou obnovu ve smyslu evangelia. Hnutí rychle zasáhlo srdce mnoha lidí z nejrůznějších společenských vrstev a zdá se, že od počátku nedělalo rozdíly mezi muži a ženami. Věřili totiž, že všeobecné kněžství všech křesťanů tuto polaritu stírá. Valděsovi nešlo o to, oddělit se od většinové církve, ale nedokázal přijmout její vnitřní řády. Povolení kázat musel udělit místní arcibiskup Guichard, který se radikality nového hnutí zjevně zalekl. Valdenští si však z tohoto zákazu mnoho nedělali a když byl v roce 1179 svolán 3. Lateránský koncil, vypravili se jejich poslové s důvěrou na cestu do Říma. Koncil tehdy odsoudil katary, a valdenské zatím ušetřil. Podle jednoho kronikáře tenkrát papež Alexandr III. (1159-1184) Valděse dokonce objal. Valdenští ale nakonec byli koncilní komisí pro zpovědní a věroucí otázky vlákáni do pasti. Mnich Walter Map, pověřený úvlechem, o tom zapsal: *„Rozhodl jsem se tedy zahajit zkoušku lehoučkými otázkami o věcech, jež nikomu nesluší neznat, věda, že osel, uvyklý na bodláčí, nepohrdne salátem: Věříte v Boha Otce?— Odpověděli: Věříme. — A v Syna?— Odpověděli: Věříme. — A v Ducha svat ho? - Odpověděli: Věříme. — Ptal jsem se znovu: A v matku Kristovu? - Zase řekli Věříme. - Tu se jim všichni hlučně vysmáli a oni se bezradní a zahanbení vytratili.“*

Lyonští poutníci se skutečně nechali chytit do scholastické léčky. Nejenže se o Marii už od efezského koncilu v roce 431 nemá hovořit jako o matce Kristově, nýbrž jako o matce boží. Víra v ni se ani nemá stavět na roveň víry ve svatou Trojici. To chudí kazatelé, jejichž srdce hořela evangeliem, pochopitelně netušili...

Další vývoj však nezadržitelně směřoval k tomu, že se ze zbožných, církevně orientovaných valdenských stalo mohutné protestní hnutí. Exkomunikace papežem Luciem III. (1181-1185) je přivedla do blízkosti jiných reformních a kacířských hnutí, nad kterými se především v jižní Francii tou dobou stahovala mračna inkvizičního pronásledování. Spor s valdenskými později paradoxně pomůže Františkovi z Assisi. František, který prožil podobné obrácení jako Valdēs, je se svým hnutím postupně integrován do církevní struktury. Církevní hierarchie si tehdy uvědomila, že další „valdenské“ si nemůže dovolit.

Na počátku třináctého století bylo zřejmé, že si dvě hlavní větve valdenství, francouzská a italská, přestaly rozumět. Teprve po Valděsově smrti mohlo dojít k legendárnímu setkání v Bergamu (1218). V malé chalupě se tehdy sešlo k tajné poradě šest zástupců „chudých z Lyonu“ a šest zástupců „chudých z Lombardie“. Z jednoho dopisu o jednání se dovídáme, že spolu jednali tak dlouho, dokud se nedohodli. Celý spor přitom nevznikl z nějaké zásadní věroučné otázky, rozhořel se nad problémem práce. Francouzští valdenští viděli v práci jen pouto k vnějšímu světu a pokušení hromadit majetek, zatímco lombardští bratři, pro které byl charakteristický život ve společenství, byla práce samozřejmostí. V Bergamu se oba proudy vzájemně uznaly. Spojoval je odpor k přísaze, válce, zádušním mším, očištění a odpustkům. Nejdůležitější modlitbou se stal Otčenáš.

Setkáním v Bergamu valdenské hnutí, ze kterého se definitivně stal podzemní proud, velmi posílilo. Napříště se budou scházet jen v noci. Budou pronásledováni inkvizicí i světskou mocí, a přežijí jen v odlehlých alpských údolích a v jižním Německu. Díky pronásledování zůstala jejich duchovní substance čistá a silná. Z toho mála, co víme, je vidět, že svému heslu „lux lucet in tenebris“ - „světlo svítí v temnotách“ dostáli. Toto heslo se ale projevilo ještě i jinak. Valdenští jako by svou přítomností vyprovokovali stín „církevnictví“ i u osobností, které jinak přinesly do vývoje křesťanství podstatné impulsy.

V Čechách se s valdenskými setkáváme nejpozději za vlády císaře a krále Karla IV., který na ně do jižních Čech poslal inkvizici. Jen na okraj budiž připomenuto, že v té době byl nejméně jeden z velkých evropských inkvizitorů Čech... Během husitských válek se valdenští často ukazovali i veřejně a jejich myšlenky ovlivnily a byly ovlivňovány českou reformací i reformacemi pozdějšími. Valdenskou inspiraci lze velmi silně tušit například za Petrem Chelčickým.

V některém s příštích čísel našeho sborníku se budeme podrobněji zabývat vztahem valdenských k Jednotě bratrské, která od nich přijala kněžské svěcení. Právě na bratrské literatuře lze valdenský vliv dobře ukázat. Čeští bratři věřili valdenské legendě, která datovala vznik jejich církve do čtvrtého století, tedy před spojení církve se státní mocí. Valdenští vstoupili do dějin jako hnutí za náboženskou obnovu, avšak nepochopení většinové církve z nich udělalo kacíře a donutilo je stát se podzemním proudem, který jako tajemný kvas obohatil další vývoj západního křesťanství.

Osud valdenských nakonec podivuhodně souvisí i s osudem prvního českého kněze Obce křesťanů Josefa Adamce (1902-1995). Valdenští, snad proto aby se odlišili od římského oslovení pro kněze —otče, říkali svým kněžím barb či barbarus, což znamená strýc nebo strýček. Právě tak oslovovali členové a přátelé Obce křesťanů z konspiračních důvodů Josefa Adamce v dobách zákazu veřejné činnosti. Josef Adamec byl skutečně tichým nositelem radostné zvěsti evangelia, ne nepodobným valdenským poutníkem. I on byl pro mnohé nositelem světla v dobách temna - jistotou, že na to na všechno nejsme sami. I jeho osud byl plný protivenství, ale on jim nepodleh, naopak v nich zrál. Je příznačné, že se jeden z mála článků, ve kterých se Josef Adamec a Obec křesťanů první polovině devadesátých let představili širší veřejnosti, jmenoval „Každý správný Čech je kacíř“. Když jsem v té době sedával v jeho kuchyňce a on vyprávěl o Janově evangeliu, měl jsem někdy pocit, jako by čas a prostor změnil svou tvář a já se ocitl u nohou starce v Efezu, z jehož úst plynulo živé slovo Kristova evangelia. Pro mne, stejně jako pro mnohé další, byl strýček Josef Adamec jeho poslem.